

Parallellsesjoner Norske historiedager 2025, fredag 12. september

Fredag består av 2 parallellsesjoner.

Parallellsesjon 1 (90 min) – fredag 12. september 12:30 – 14:00

Sesjon 1: Heilag Olav og Stiklestad i nyare norsk kyrkjehistorie

Sesjonsleder: Øyvind Brun Andersen (MF vitenskapelig høyskole)

I denne sesjonen ser vi nærmare på verknadshistoria til Heilag Olav og slaget på Stiklestad i nyare norsk kyrkjehistorie. Gjennom fire ulike bidrag trekker vi fram ulike aspekt ved denne historia, frå opphavet til den moderne olsokfeiringa midt på 1800-talet, via det førre store Stiklestadjubileet i 1930 og fram til vår tid. Vi vil mellom anna drøfte problema med ein katolsk helgen i eit protestantisk land, forholdet mellom kyrkje og nasjon, kyrkjemusikalske endringar og korleis Olavsarven har vorte ein moderne merkevare.

Bidraga vil vere dei følgjande:

«St. Olaf var ikke Papist» - O.T. Kroghs argumentasjon for Olavsdagens revitalisering

Morten Øveraas

Når oppstod den moderne ideen om å markere Olsok/Olavsdagen i Noreg? Soknepresten Otto Theodor Krogh vart tidleg rekna som «den første» som offentleg tok til orde for at dagen måtte markerast og slik «fornyett som national festdag». Grunnlaget for denne posisjonen var først og fremst ein artikkel som Krogh fekk publisert i *Morgenbladet* våren 1856.

I denne avisteksten hevda Krogh mellom anna at nordmennene var så «daniserede» at dei var likegyldige overfor Heilag Olav. Danskane hadde nemleg forstått at i Olav «laa det norske Folks saavel politiske som religiøse Kraft sammentrængt». Slik forstått hadde Olavsdagen stor nasjonal betydning. Spørsmålet var om det var luthersk korrekt å sysle slik med den katolske mellomalderen. Krogh avviste denne innvendinga kategorisk: «St. Olaf var ikke Papist».

Framlegget skal sjå nærare på Krogh sine argumentasjonar for ei nasjonal revitalisering av Olavsdagen og sette dei relevante ytringane inn i ein større kontekst. Eit sentralt aspekt her er

følgjeleg å vurdere korleis statskyrkjepresten posisjonerte seg overfor nasjonalismen, katolisismen og aktiviteten til Den katolske kyrkja på norsk jord. Med denne inngangen er målsettinga å seie noko meir om framveksten av den moderne Olsok-markeringa, synet på katolsk kristendom, samt historiebruken i den norske nasjonsbygginga på 1800-talet.

Biografisk skisse

Morten Øveraas, f. 1991, er førstekonservator NMF, Ph.d. ved Romsdalsmuseet. Øveraas har særleg forska på norsk nasjonalisme, samt tilhøvet mellom politikk og religion i Skandinavia på 1800-talet. Han er aktuell med boka «*Kristendom og norsksdom. Grundtvigianarar, folkehøgskular og kristeleg nasjonalisme i Noreg ca. 1810-1920*» (Novus forlag).

Hellig jord, hellig time - mystikk og politikk under Stiklestadjubileet i 1930.

Øyvind Brun Andersen

Stiklestadjubileet i 1930 var en storstilt markering på Stiklestad og i Nidarosdomen. Kirkelige aktører spilte en hovedrolle under festlighetene, og kristenfolket sto samlet om et nasjonal-kirkelig program. Det var ikke noen selvfølge: kristendommens holdning til det nasjonale prosjektet var lenge omstridt. Men fra og med de siste tiårene av 1800-tallet omfavnet de kirkelige miljøene nasjonsideen i stadig større grad, og det vokste fram det vi kan betegne som kristelig nasjonalisme. I 1930 fremstod denne kristelige nasjonalismen som en rådende ideologi.

Men jubileet foregikk i en kontekst med sterke ideologiske spenninger. Nasjonalismen ble særlig forbundet med borgerlig politikk og et ønske om å samle nasjonen imot truslene fra revolusjonær sosialisme. Det var derfor ikke noe politisk nøytralt felt de kirkelige aktørene forholdt seg til når de skal tale om Stiklestad og Olav den helliges betydning.

I min presentasjon vil jeg undersøke hvordan sentrale kirkelige aktører fortolket Olavsmotivet i lys av denne konteksten og hvordan de brukte historien til å understreke betydningen av nasjonalt fellesskap på kristelig grunn, på tre forskjellige måter:

For det første skapes en mystisk kobling mellom fortid og nåtid. Slaget på Stiklestad forstås som den norske nasjonens fødsel, etter Guds vilje. For det andre fremstilles Olav som en ydmyk Kristusgestalt som ga sitt liv for folket. Hans martyrium blir noe som det norske folk skal etterligne gjennom tjenete og offer. For det tredje brukes de historiske forbildene til å understreke betydningen av også i samtiden og framtiden å arbeide for et nasjonalt fellesskap som går dypere enn meningsmotsetninger.

Til slutt vil jeg spørre: I hvilken grad lykkes man med å samle på tvers av ideologiske skillelinjer? Og ikke minst: Hvilken plass blir det igjen til minoriteter, både etniske og religiøse / livsynsmessige, i denne nasjonalkirkelige visjonen?

Biografisk skisse

Øyvind Brun Andersen, f. 1980, er phd-stipendiat i kirkehistorie ved MF vitenskapelig høyskole. Avhandlingens tema er Norske presters fredsforening og geistlig fredsdiskurs, 1915-1930. Har tidligere arbeidet som prest og lektor i videregående skole.

«Olavsarven» - kva slags arv? Utvikling og bruk av omgrepet frå mellomkrigstida til i dag

Hallgeir Elstad

I dette bidraget vil eg sjå nærmare på framveksten av omgrepet «Olavsarven», frå dei første førekomstane av omgrepet og fram til at det har vorte innarbeidd og komen i allmenn bruk. Det avgjerande gjennombrøtet kom så seint som mot slutten av 1990-talet. Men vi møter omgrepet langt tidlegare. Det voks fram i mellomkrigstida, og vart lenge nytta berre sporadisk – og helst i kristne og kyrkjelege krinsar. Olavsarven var på det nøyaste knytt til kristendommen. Olavsarv og kristenarv var langt på veg synonymar. Slik det går fram i ei preike frå 1925, referert i *Nationen*. Det gjeld å «verne om Olavsarven og bli ved vår kristne tro». Predikanten understreka at arven frå Olav skal tene til å fremje kristendommens verd for folkets liv og framtid. Seinare fekk omgrepet ein meir allmenn bruk som femna vidare enn den kyrkjelege konteksten. I nyare tid har Olavsarven vore prega av det teologen Oddbjørn Leirvik kallar «trøndersk merkevarebygging».

Sentrale spørsmålsstillingar i bidraget vil vere: Kva var dei viktige faktorane som medverka til at omgrepet kom i bruk? Kva var innhaldet i og tydinga av det? Korleis har innhald og bruk evt. endra seg over tid?

Biografisk skisse

Hallgeir Elstad, f. 1964, er professor i norsk kyrkjehistorie ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo sidan 2009. Nyare utgjevingar: «The Bible in the Nordic Welfare States», i: Kartzow, Marianne Bjelland, Larsen, Kasper Bro & Lehtipuu, Outi (red.), *The Nordic Bible. Bible Reception in Contemporary Nordic Societies*. Walter de Gruyter (De Gruyter) 2023, s. 23-36; saman med Arne Bugge Amundsen & Tarald Rasmussen. *Norwegian Epitaphs 1550-1700. Contexts and Interpretations*. Verlag Schnell & Steiner GmbH 2023. 544 s; «Reformasjonen i norsk kyrkjehistorieskriving i første del av 1900-talet», i: Aschim, Anders; Afset, Bente Mari; Elstad,

Hallgeir & Løvlie, Birger (red.), *Tru, språk, historie. Heidersskrift til Per Halse*. Cappelen Damm Akademisk 2022, s. 51–76.

Sesjon 2: St. Olavs lov fra kristenretten på Moster til Christian Vs Norske lov (del 1)

Sesjonsleder: Erik Opsahl (NTNU)

Følgende seks bidrag, tre i hver sesjon, er en oppfølging av fjorårets markering av 1000-årsjubileet for kristenretten på Mostertinget og Magnus Lagabøtes landslov – og et frempek mot Nasjonaljubileet i 2030:

Hva vet vi egentlig om Mostertinget og Olavs bidrag der?

Torgeir Landro

Mostertinget og Olav den helliges kristningsverk i 1024 regnes for en avgjørende hendelse i norgeshistorien og innleder den organisatoriske fasen av kristningen. Samtidig må det innrømmes at man egentlig vet svært lite om hva som faktisk foregikk på Mostertinget. Kildesituasjonen er krevende, med lovmanuskripter fra 1200-tallet, der eventuelle overleveringer fra Mostertinget har vært med på en tradering over flere hundre år. I tillegg til olavskulten kompliseres bildet ytterligere av sagalitteraturen, som til tross for fyldig omtale av Olav den hellige, ikke nevner Mostertinget. Få dybdestudier er gjort om Mostertinget, og mye av historieskrivingen inngår i oversiktsverker med en tendens til å repetere og sementere tidligere fortolkninger. Hvilke lovregler kan med sannsynlighet føres tilbake til Mostertinget? Og hvis Mostertinget var starten på en gjennomgripende samfunnsomforming, hvorfor har det ikke etterlatt et eneste spor i sagalitteraturen?

Biografisk skisse

Torgeir Landro, førsteamanuensis i samfunnsfag og prorektor for FoU ved NLA Høgskolen

St. Olav og angelsaksisk innflytelse på den eldste norske byretten

Rundt forrige århundreskifte var det tilløp til diskusjon om mulig angelsaksisk påvirkning på noen av de tidligste byinstitusjonene i Norge. Siden har likevel diskusjonen om angelsaksisk påvirkning på tidlig norsk rett lenge i all hovedsak konsentrert seg om det mest opplagte – innflytelsen på den den eldste kirkeordningen og kristenretten.

Rundt siste århundreskifte oppstod det imidlertid både i Storbritannia og Skandinavia en fornyet og bredere interesse for å studere kulturimport fra det angelsaksiske England til vikingenes hjemland. Bl.a. har det blitt argumentert overbevisende for at den danske og norske leidangsordningen er inspirert av den engelske fyrden i siste del av vikingtiden. I dette innlegget vil jeg følge opp denne utviklingen med å drøfte mulig angelsaksisk påvirkning på viktige sider ved det eldste byvesenet i Norge fra St. Olavs tid.

I tillegg til den eldste Bjarkeyretten for Nidaros og Magnus Lagabøtes bylov vil jeg ta utgangspunkt i den overenskomsten som ifølge de islandske fristatslovbøkene ble inngått mellom Olav og islendingene, og bl.a. regulerer rettighetene til islandske på Bjarkeyrettens område. I mangel av en angelsaksisk byrett som vi kan sammenligne den eldste norske og de øvrige tidlige skandinaviske byrettene med, skal jeg sammenholde trekk ved norsk (og i noen grad annen skandinavisk) byrett og annen rett med begreper som vi finner i allmenn angelsaksisk lovspråk:

Hovedvekten vil bli lagt på fire sentrale begreper/institusjoner som definerer bysamfunnet territorielt, topografisk og rettslig/politisk: Strete (gate), takmark (byens territorium), mót (bymøte/byting) og husfast mann (borger). Det vil bli argumentert for at alle disse begrepene/institusjonene i den norske byretten kan skyldes innflytelse fra angelsaksisk byliv og lovgivning, og at det særlig for de to sistnevnte vedkommende er overveiende sannsynlig at sammenhengen er slik. Avslutningsvis skal St. Olavs rolle i denne kulturimporten diskuteres.

Biografisk skisse

Per G. Norseng, professor emeritus i historie ved Universitetet i Sørøst-Norge og frivillig medarbeider i Forsknings- og utviklingsavdelingen, Norsk Folkemuseum STI

Sankt Olavs lov og rett som verdifundament for kongsmakta?

Etter Landslova av 1274 måtte ein ny konge sverja ei eid før han kunna overta kongsmakta. Eida skulle sverjast medan den nye kongen haldt ei hand på relikviane etter den norske helgenen som fall på Stiklestad, og han lova å halda Sankt Olavs lov og rett. Dette innhaldet fekk kongeeiden i tida etter kong Sverre, som sjølv bare omtalte arvereglane til den norske trona som Sankt Olavs lov og

rett. I løpet av 1200-talet vart derimot dette nytta om det ein kan kalla den konstitusjonelle ordenen i det norske riket. Var ein del av denne ordenen eit verdifundamentet for lovene. Er det mogeleg å identifisera eit slikt verdifundament gjennom å samanlikna det som på 1200-talet vart rekna å vera Sankt Olavs lovgjeving, som ein finn innleiingsvis i Den eldre Gulatingslova, men resten av Gulatingslova? Og kan ein vidare finna dette verdifundamentet igjen i Landslova og seinare lovgjeving? I så fall vil den konstitusjonelle ordenen som spring ut av konseptet Sankt Olavs lov og rett ikkje bare ha eit prosessuelt element, men òg eit materielt som var styrande for utøvinga av kongsmakta i Norge.

Biografisk skisse

Jørn Øyrehaugen Sunde, professor ved Institutt for offentlig rett, UiO, og forskar ved Museet Baroniet Rosendal

Sesjon 3: Skolen og omverden. Norsk grunnskoleutdanning i det internasjonale samfunnet

Sesjonsleder: Kim Helsvig (OsloMet)

Sesjonen vil gi perspektiver på dynamikken og samhandlingen mellom norsk grunnskoleutdanning og internasjonale aktører, institusjoner og organisasjoner.

Den norske grunnskolen og skolesystemet gjenspeiler det norske samfunnet både innad og utad mot omverden. Dette samspillet har kommet til uttrykk på flere måter og på ulike arenaer: gjennom personlige kontakter og nettverk, utvekslingsprogrammer, gjennom aktiviteter som kulturelt og offentlig diplomati eller «Nation Branding» og gjennom interaksjoner i internasjonale institusjoner og organisasjoner.

Disse dynamikkene kan spores tilbake til 1800-tallet, da i form av personlige nettverk på nordisk nivå, men også gjennom lærerorganisasjonene og i den periodiske pressen. I mellomkrigstiden ble organisasjoner som Folkeforbundet og Foreningen Norden sentrale. Flere av organisasjonene ble etablert i forlengelsen av kontaktene og nettverkene som hadde gjort seg gjeldende i det foregående århundret. Under andre verdenskrig ble skolesystemet – og lærerstanden spesielt – brukt som et bilde på den norske demokratitradisjonen og den sivile motstandskampen. I løpet av etterkrigstiden har antallet institusjoner og arenaer blitt mangedoblet, og omfatter organer som Nordisk Råd, UNESCO, Europarådet og – senere – OECD.

Sesjonen vil gi perspektiver på de internasjonale relasjoner som norsk grunnskoleutdanning og det norske skolesystemet har inngått i fra 1800-tallet fram til etterkrigstiden. Vi spør hvordan slike dynamikker har utspilt seg i like faser, og hvordan dette har påvirket skolens innhold. Vi spør videre hvilke bilder og forestillinger som har blitt produsert og reproducert gjennom disse prosessene. Hvordan har slike interaksjoner bidratt til å bekrefte og konstruere et norsk nasjonalt selvilde?

Norsk grunnskule og førestellinga om ein norsk fredstradissjon

Svein Ivar Angell

Biografisk skisse

Svein Ivar Angell er professor i historie ved Universitetet i Bergen. Forskingsinteressene hans omfattar mellom anna utdanningshistorie, nasjonal identitet, «nation branding» og historiedidaktikk. Han er medforfattar på ei rekkje antologiar og har publisert monografar og artiklar om ei fleire historiske tema. Mellom 2019 og 2025 har han vore visedekan for utdanning og internasjonalisering ved Det humanistiske fakultet ved Universitetet i Bergen.

Nordiske forbindelser etter 1945. Enhetsskolen i lys av flernasjonale nettverk.

Merethe Roos

Biografisk skisse

Merethe Roos er professor i historie ved Universitetet i Sørøst-Norge, og leder av det norske nettverket for utdanningshistorie. Hennes forskningsinteresser omfatter norsk og nordisk utdanningshistorie med særleg vekt på 1800- og 1900-tallet, og hun er forfatter av en rekke internasjonalt og nasjonalt utgitte monografier og artikler, og redaktør av flere antologier. Roos er phd i kirkehistorie (MF 2010) og æresdoktor i utdanningshistorie ved Uppsala universitet. Hun er også aktiv i det offentlige ordskiftet om skole og utdanning, og har vært redaktør for Norsk Pedagogisk Tidsskrift siden 2013.

Utdanning som verktøy for å skape fred? Internasjonalt samarbeid om utdanning for fred i mellomkrigstidens Europa.

Elisabeth Teige

Biografisk skisse

Elisabeth Teige er førstelektor i samfunnsfag ved Høgskulen i Volda. Hun arbeider for tiden med et prosjekt om internasjonale organisasjoners samarbeid om bruk av skolen til å fremme fred, med fokus på perioden ca. 1920-1950. Andre forskningsinteresser er norske lærerinnens rolle i internasjonale fredsnettverk i mellomkrigstiden, i tillegg til barnevernshistorie og da spesielt barnevernets institusjoner. Hun har publisert artikler om UNESCO og utdanning til internasjonal forståelse i den tidlige etterkrigstiden og om barnevernets historie.

Fred i norske og svenske undervisningsplaner i historie og samfunnslære (ca. 1900-1960)

Anne Helene Høyland Mork

Biografisk skisse

Anne Helene Høyland Mork er ph.d. og høgskolelektor i samfunnsfag ved NLA-høgskolen. Hun forsker på utdanningshistorie, læremiddelforskning og historiedidaktikk.

Sesjon 4: Samisk historie og kolonialisme

Sesjonsleder: Morgan Oftedal (NTNU)

Begrepet kolonialisme har igjen blitt mer populært for å forstå forholdet mellom samer og storsamfunn. Anvendelse av kolonialismebegrep i historieforskningen har stor kapasitet til å utfordre nasjonale narrativ, ved å løfte opp marginaliserte stemmer og trekke lange linjer på tvers av tidsmessige og globale grenser. Sesjonen reflekterer denne økte interessen ved å ta for seg ulike aspekter ved samisk historie tilknyttet kolonialisme.

Nøkkelord: Noreg og verda, Noreg og Skandinavia, Religion og menneske, Utviklinga av stat og andre institusjonar, Voner og realitetar

Kolonialisme?

Teemu Ryymin og Astri Andresen

I 1970-årene brukte norske akademikere kolonialisme-begrepet om både samisk historie og, kanskje mer overraskende, om samepolitikken i egen samtid. Da samisk historie utover i 1980-årene ble et eget forskningsfelt, ble begrepet fortsatt brukt av de som skrev om eldre historie, derimot bare sporadisk om nyere – der var det i stedet fornorsking som steg fram som det mest aktuelle og

brukbare konseptet. Da sannhets- og forsoningskommisjonen i 2018 fikk sitt mandat, var det nettopp fornorskingspolitikken som skulle stå i sentrum. Med dette som utgangspunkt vil vårt innlegg handle om historien til kolonialisme- og koloniseringsbegrepet i norsk forskning om samisk historie: hvordan har det blitt brukt, hvorfor gikk det ut av bruk, og hvorfor – og på hvilken måte – har det igjen blitt aktualisert.

Biografisk skisse

Teemu Sakari Ryymin, f. 1972, professor i historie og instituttleder ved AHKR, UiB, teemu.ryymin@uib.no, og har forsket på kvensk historie, samisk historie og helsehistorie.

Astri Andresen, f. 1955, professor i historie ved AHKR, UiB, astri.andresen@uib.no, med bakgrunn i samisk historie, barnehistorie og helsehistorie.

Begge er medredaktører av *Samenes historie fra 1751 til 2010* (2021).

Jagde Nordens kjempeånd samene? Om grundtvigianisme og landkonflikter mellom norske bønder og samer i Sør-Trøndelag på siste halvdel av 1800-tallet

Tore Johnsen

Ny forskning har argumentert for at grundtvigianismen bidro til ideologisk legitimering av fornorskingspolitikken i Norge på skole- og språkfeltet (Hårstad & Mæhlum, 2024; Johnsen, 2021). Grundtvigianismen var en kulturteologisk tradisjon inspirert av den store danske teologen, historikeren og politiker N.F.S. Grundtvig (1783-1872). Ikke minst hans grandiose ideer om «Nordens folkeånd», der bøndene utgjorde nasjonens forestilte kjerne, ble viktige for framveksten av norsk nasjonal identitet under siste halvdel av 1800-tallet, og de grundtvigianske ideene fikk betydelig innflytelse på utdannings-, kultur- og politikkkfeltet (Slagstad, 2024, s. 111-119).

Til tross for at det mangler studier av mulige forbindelser mellom grundtvigianismen og landkonflikter mellom samer og norske bønder i Norge, finnes det indikasjoner som rettferdiggjør en slik undersøkelse. I 1851 viste nemlig Grundtvig til Nordens kjempeånd da ha manet «Norges døler» til å opptre med myndighet slik at ikke «nordmennes herlige odel» skulle bli et bytte for samene. Hvordan kan dette utsagnet forstås i lys av Grundtvigs øvrige tenkning? Og i hvilken grad fantes det klangbunn, spredningsmiljøer og praksiskontekster for dette i Norge i tiårene som fulgte? I dette paperet drøftes slike spørsmål med fokus på aktører tilknyttet Klæbu seminar og deres forbindelser til konkrete konflikter mellom samer og bønder i Sør-Trøndelag, der såkalt «finnjaging» var et kjent fenomen (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023). Begrephistorie brukes som teoretisk linse, og drøftingen løfter «det teologisk-politiske problem» som Øveraas (2022) omtaler som «de vedvarende og utydelige grensene mellom politikk, teologi og religion».

Biografisk skisse

Tore Johnsen, f. 1969, teolog og førsteamanuensis ved Kirkelig utdanningscenter nord, VID vitenskapelige høyskole, tore.johnsen@vid.no. Hans vitenskapelige interesseområder omfatter både historiske og nåtidige forhold knyttet til temaer som urfolksteologi, samisk levd religion/kristendom, teologihistorie, avkolonisering, fornuftspolitikk og sannhets- og forsoningskommisjonsprosessen i Norge. Johnsen har en PhD i World Christianity fra Universitetet i Edinburgh (2020) og er forfatter av boka *Sámi Nature-centered Christianity in the European Arctic: Indigenous Theology beyond Hierarchical Worldmaking* (2022) og artikkelen «Menneske først, kristen så: Om teologi, rasisme mot samer og behovet for avkolonisering» (2021).

Lappefogden – en kolonial formynder?

Morgan Oftedal

Lappefogdene forvaltet samisk reindrift i perioden 1894–1979. Fra sentralt hold ble embetet tillagt en tydelig rolle: å etablere kontroll over samene for å legge til rette for et ekspanderende norsk jordbrukssamfunn. Dette stemmer godt overens med begrepet settlerkolonialisme: en strukturell tendens i retning fortrengning av et eldre samfunn til fordel for samfunn med røtter i innflyttere. Tidligere forskning har imidlertid vektlagt at fogdenes rolle varierte avhengig av embetsholderen, og at de i flere tilfeller kunne tjene som talspersoner for samiske interesser i møte med fornuftspresset. Med utgangspunkt i tidlige funn fra doktorgradsprosjektet mitt skal jeg analysere hvorvidt praksisen til de første lappefogdene i Sør-Norge, Indian Bernhard Herstad (Sør-Trøndelag og Hedmark 1894–1905) og Lorents Brede, (Nord-Trøndelag 1894–1930) levde opp til myndighetenes koloniale hensikter i perioden før unionsoppløsningen.

Biografisk skisse

Morgan Oftedal, f. 1998, er stipendiat ved Institutt for historiske fag, Faggruppe moderne samfunnshistorie (IHF-FMS), morgan.oftedal@ntnu.no, med et prosjekt om lappefogdene i Sør-Norge før andre verdenskrig. Hennes interessefelt favner hovedsakelig perioden 1860–1945, særlig med blikk mot radikale og autoritære tendenser. Hun har tidligere utforsket settlerkolonial teori overfor samisk historie i Sør-Varanger, og fatter stor interesse for å utvide og nyansere begrepet kolonialisme i historieforskningen.

Parallellsesjon 2 (90 min) – fredag 12. september 14:10 – 15:40

Sesjon 5: Stiklestad 1030

Sesjonsleder: Hanna Mellemsether (Museene Arven)

Når blei Norge Norge? Spesielt om betydninga av slaget i Hafrsfjord og slaget på Stiklestad

Leiv Olsen

Når, og korleis, oppstod det ei oppfatning om at det fanst eit landområde, eller land, «Norge»? Opphavleg var *Nóregr* namnet på skipsleia, på eitt eller anna vis blei det namn på landet. Kva seier kjeldene, kva kjelder har me, kor truverdige er dei kjeldene me har?

Kjeldene er (1) skriftlege kjelder frå Middelhavslanda og Vest-Europa; (2) samtidskjelder som gjengir skandinavars eigne oppfatningar; (3) kongesagaer o.l.

«Norge», eller *Norðweg*, også kalla *Norðmanna land*, er fyrst nemnd i Ottars beretning (ein gong kring 890). Ingen kjelder før det omtalar Norge. Omtrent samtidig med Ottars beretning er to skaldekvad, *Ynglingatal* og *Haraldskvæði*. Frå då av har me jamleg kjelder som nemner Norge, nordmennens konge o.l.; kongar og herskarar etter Harald Hårfagre er i skaldekvad kalla ‘Norges herskar’ e.l. eller kalla seg sjølv med slike ord i runeinnskrift.

Blei Norge, opphavleg namnet på skipsleia, til landet Norge *som følgje av Harald Hårfagres erobringar*? Var det Harald Hårfagre som *skapte* Norge?

Slaget på Stiklestad stod 29. juli 1030. Det var *ikkje* ei hending som skapte eller samla Norge til eitt rike. Det var heller ikkje eit slag som førte til at Norge blei kristna — Norge *var* alt kristna, kristninga hadde då gått føre seg i 100 år. Men slaget på Stiklestad gav opphav til *noko anna*, som òg var viktig. Året etter slaget blei liket av Olav Haraldsson grave opp og lagt fram for folket, og folk overtydd om at den daude kongen måtte vera heilag. Me fekk ein *helgenkonge* — Norges evige konge.

Påstand: Harald Hårfagre skapte Norge. I slaget i Hafrsfjord kan ein seia at Norge blei fødd. Slaget på Stiklestad gav støyten at Olav Haraldsson blei Norges evige konge.

Biografisk skisse

Leiv Olsen (fødd 1950). Pensjonert historielærer. Hovdufag i historie, Universitetet i Bergen (1998). Mastergrad i norrønt, Universitetet i Bergen (2019). Held på med doktorgradsstudium i norrønt etter avtale med Háskóli Íslands

Sørsamisk historie i nytt lys. 2010. Tromsø: Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.

Eldre historie. Verda og Noreg før 1750 (læreverk for elevar i vidaregåande skole). 2011. Eige utg.

«Språkleg tolking av *Danmarkar bót*». *Maal og Minne* 2013:1-38.

Nepestudentar, traktorguttar og hestejenter. «Jordbruksskulen» 75 år. Historia om Øksnavad frå istida til dagens moderne naturbruksskule. 2015. Øksnavad: Øksnevad vidaregåande skole.

«Of/um-pratikkelen som dateringskriterium for eddakvada.» 2020. *Gripla* XXXI:159-198.

Stiklestad 1030 - Det religiøse landskapet føre Slaget

Idar Kjølsvik

Tenk deg attende til når sola gryr på Stiklestad den 29. juli 1030. Bondehæren og Kongshæren ligg ikkje langt unna. Enno har Slaget ikkje vore. Dei politiske, kulturelle og religiøse spenningane har bygd seg opp i nasjonen over lengre tid. Alle som kan, følgjer med på kva som no skjer i Trøndelag. Ingen veit korleis framtida blir, kva slags Noreg som skal byggast framover. Stoda er usikker på alle hald og på alle slags vis, og nabolanda følgjer med. Politikk, samfunn, kultur, lov og rett heng saman med tru og religion, og vi spør korleis det religiøse landskapet ser ut i sentrale delar av landet denne morgonen.

Leiinga av Bondehæren er dei gamle høvdingane frå rundt om i landet, dei fleste frå Trøndelag. Med seg har dei menn frå eigne gardar og bygder, både frie og træle. Nokre er døypte kristne, dei fleste er det berre delvis eller ikkje i det heile tatt. Høvdingane er jamt over tydelege på at den gamle trua er deira eigen og at alt det nye ikkje fører med seg noko godt. Dei vil halde på skikkane sine og samfunnsordninga som høyrer dei til.

Heilt frå starten av var folket i det som skulle bli Noreg trugne mot alt som ga vekst og varme.

Berre slik kunne ein bu og leve på Vegen mot Nord. Om sola ikkje vaks og våren ikkje kom, var her

ikkje verande. Om folk og fe og alt som lever ikkje vart fleire, vaks og trivdes, fantes det inga framtid.

Seinare kom bronse, jarn, nye ord og skikkar. Krig og hestar, båtar og ferdamenn. Med dei fylgde dei store gudane for krig og fred. Men mat måtte alle ha, dyr og korn, varmt og godt og fred heime i stova. Slik vart trua til Bondehæren til. Dei held på sitt og no skulle dei slåst.

Biografisk skisse

Idar Kjølsvik professor dr. theol. ved Nord universitets Fakultet for Lærarutdanning, Kunst og Kulturfag, Levanger. Tilsett der frå august 1996 til i dag. Elev av no avdød prof. Jürgen Moltmann, Tübingen.

Fødd 1968. Studie ved UiTromsø, MF (Oslo), UiO, Augustana (Bayern) og Tübingen (Baden-Württemberg). Visiting Professor ved PTS Princeton (New Jersey).

Doktor i Systematisk Teologi, med særleg vekt på dogmatikk/kristen truslære. Spesialist innan trinitetslære, kristologi, ekklesiologi, eskjatologi, pneumatologi, St. Olav, Martin Luther, Hans Nielsen Hauge, Olavsarv i tusen år, og kristen tru i dag.

Medlem av Den norske kyrkja sin 1000-årskomite og prest ved høve hos Nidaros Bispedøme.

Nidaros 1031 - Det religiøse landskapet etter Slaget

Idar Kjølsvik

Tenk deg attende til då sola nådde middagshøgda den 3. august 1031. Biskop Grimkjell hadde lagt det tyngste året i livet bak seg. Som ung mann vart han med den norske kongsætlingen Olav frå England til Noreg. Dei reiste heile kysten frå sør til nord og møtte bøndene på tinga deira. Der vart Kristenretten lesen og kyrkjereising planlagd. Det vart skifta rett og gale og landet skulle byggast på nytt. Men motstanden vart for sterk. Bondehæren vann og kongen lagt i grav. No i dag hadde kista vorte oppgraven og opna, og vi spør korleis det religiøse landskapet ser ut når kong Olav blir utropt som salig og heilag. Korleis blir landet med St. Olav som Noregs Evige Konge?

Kongshæren tapte då kongen mista livet på Stiklestad den 29. juli 1030. Heile nasjonen hadde fylgt med på kva som skjedde i Trøndelag. Dei gamle høvdingane og trua deira vann, men roleg vart det likevel ikkje. Dei gamle skikkane var for veike. Gudane mista krafta si og sjelene fekk ikkje ro. Trass gamal tru sto den nye tida framom døra. Ein kongshær utan konge er rett nok ingen kongshær. Men mest alle andre enn kongen overlevde. Nokre måtte bøte med gardane sine eller delar av dei. Nokre for frå landet og vart borte ei stund. Biskopen sjølv reiste sørover og leika med tanken på heimlandet i vest. Men i august 1031 snudde alt og Noreg vart bygd opp som eit kristent land etter vesteuropeisk modell.

Kristendomen kom til Noreg vestfrå. Det finst impulsar óg frå aust og sør, men ikkje berre Grimkjell var frå vest. Det var óg alle kristne træler og trælkvinner som vart tekne med til landet. Trua og dei kristne kom frå det som no i dag er Nord-Frankrike og Storbritannia. Her var det ein stor reformasjon av trua og heile samfunnet rundt tusenårsskiftet. Cisterciensar-ordenen er i dag berar av denne religiøsiteten. Naturnær, tilbake til kjeldene, ei enkel kristentru. Den trua var det som slo rot i norsk jord.

Biografisk skisse

Idar Kjølsvik professor dr. theol. ved Nord universitets Fakultet for Lærarutdanning, Kunst og Kulturfag, Levanger. Tilsett der frå august 1996 til i dag. Elev av no avdød prof. Jürgen Moltmann, Tübingen.

Fødd 1968. Studie ved UiTromsø, MF (Oslo), UiO, Augustana (Bayern) og Tübingen (Baden-Württemberg). Visiting Professor ved PTS Princeton (New Jersey).

Doktor i Systematisk Teologi, med særleg vekt på dogmatikk/kristen truslære. Spesialist innan trinitetslære, kristologi, ekklesiologi, eskjatologi, pneumatologi, St. Olav, Martin Luther, Hans Nielsen Hauge, Olavsarv i tusen år, og kristen tru i dag.

Medlem av Den norske kyrkja sin 1000-årskomite og prest ved høve hos Nidaros Bispedøme.

Sesjon 6: St. Olavs lov fra kristenretten på Moster til Christian Vs Norske lov (del 2)

Sesjonsleder: Jørn Øyrehagen Sunde (UiO)

Følgende seks bidrag, tre i hver sesjon, er en oppfølging av fjorårets markering av 1000-årsjubileet for kristenretten på Mostertinget og Magnus Lagabøtes landslov – og et frempek mot Nasjonaljubileet i 2030:

Sankt Olavs lov

Erik Opsahl

Innlegget vil ta utgangspunkt i hvordan samtidssagene henviser til loven som hellig Olav satte og liknende, som grunnlag for politiske beslutninger og politisk argumentasjon. Kong Sverre henviste til den «landsloven» som hellige Olav hadde satt, og til trøndernes lovbok (Grågåsa) i striden med erkebiskop Øystein Erlendsson, som henvist til Gullfjær. Frostatingslagmannen Gunnar Grjónbak

henviste til hellig Olavs lovbook da han tilkjente Håkon Håkonsson arverett til tronen, som førstevoterende i 1223. Både kong Sverre og Gunnar Grjónbak, er det antatt, henviste til den gamle Frostatingsloven, kalt Grågåss. Sagaformuleringen gjenspeiler bevisstheten i samtida om at Hellig Olav var den opprinnelige lovgiveren i Norge, og som alle kongene seinere hadde holdt, slik lagmann Gunnar sa. Denne lovtradisjonen ble forsterket gjennom Landsloven av 1274, som var grunnlaget for norske kongers lovgivingskompetanse, og ikke minst plikt, slik Håkon 5. formulerte det i 1302 «Nå, fordi vi lovte Gud i vår vigsel at vi skulle holde og la holde de lover som den hellige kong Olav innførte og hans rette etterkommere senere har satt til og samtykt, ta bort det som syntes være overflødig, men legge til og bøte på det som syntes å mangle, med råd og samtykke av de beste menn i riket». Og det samme ble vektlagt i den norsk-svenske avtalen om kongefelleskap i 1319, da den fremste svenske utsendingen, biskop Karl av Linköping, lovte at kong Magnus Eriksson innen en gitt frist skulle komme til Norge «for å ta imot den stadfesting av alle de beste menn og allmuen i Norges konges rike, som lovene til den hellige kong Olav og hans lovlige etterkommere av Norges rike vitner om alt det Norges konger er skyldige rikets tegner, og tegnene ham». Herfra vil foredraget forfølge denne lange konstitusjonelle tradisjonen gjennom unionene i seinmiddelalderen.

Biografisk skisse

Erik Opsahl, professor i middelalderhistorie og leder av Middelaldersenteret ved NTNU

St. Olav som lovgiver. Eksempler fra billedkunsten i middelalder og tidlig nytid.

Margrethe C. Stang

Den mest utbredte måten å avbilde St. Olav på, både før og etter reformasjonen, har vektlagt hans status som konge og martyr. Øksen i kongens hender har blitt assosiert med hans martyrvåpen. I senmiddelalderen kommer også hanapen, drikkebegeret til, og kongen kles i rustning, særlig gjelder dette importerte skulpturer og malerier. Imidlertid fantes det allerede fra 1200-tallet en alternativ, og langt mindre kjent måte å fremstille helgenkongen på, med en bok eller bokrull som attributt. Den tronende Olav, med bok eller bokrull i hånden, vektlegger hans rolle som kristen konge og lovgiver, der attributtet representerer enten lovbook eller bibel. To helgenskulpturer fra Østlandet (Skedsmo og Lunner), er sjeldne, men viktige eksempler på dette motivet.

I senmiddelalder og tidlig nytid dukker temaet Olav som lovgiver opp igjen, denne gangen på islandske drikkehorn. Her fremstilles Olav den hellige sammen med kong Salomon, kong David, Karl den store og keiser Konstantin. I minst én av disse fremstillingene blir Olav avbildet på en såkalt løvetrone, som beskrevet i Første kongebok 10:18-20.

Bidraget mitt vil diskutere hvordan både bok og løvetrone, og sammenstillingen av Olav med andre idealherskere, historiske og bibelske, kan kaste nytt lys på Olav den hellige som lovgiver både før og etter reformasjonen.

Biografisk skisse

Margrethe C. Stang, førsteamanuensis i kunsthistorie ved NTNU

Loven som forsvant

Magne Njåstad

I norsk historieskriving har begrepet «St. Olavs lov» ofte vært referert til som en del av norske bønders politiske vokabular i konflikter med øvrigheten i senmiddelalderen. Klager over overgrep og ulovlige tyngsler har blitt grunnlagt med at bøndene ville holdes ved St. Olavs lov. En nærmere gjennomgang av klagematerialet viser at dette ikke holder stikk. Oppfattelsen ser derfor ut til å være et typisk eksempel på reproduksjon av hevdvunnen kunnskap. «Loven» i forskjellig retorisk innpakning er imidlertid en helt sentral del av den politiske argumentasjonen i klagematerialet, men koblingen til St. Olav er sporadisk, og knyttet til helt spesielle politiske omstendigheter. St. Olav var og også hyppig til stede i klagematerialet, men da som en del av en mer formularpreget hilsningsretorikk. Dette innebærer at St. Olav har vært en viktig del av en folkelig skriftkultur og trolig verbal kultur, men at koblingen mellom St. Olav og Loven har vært mer preget av spesielle politiske situasjoner, og brukt av en snevrere sosial gruppe.

Biografisk skisse

Magne Njåstad, professor i senmiddelalder og tidlig nytds historie ved NTNU

Sesjon 7: Norsk politisk historie – fra enevælde til parlamentarisme

Sesjonsleder: Knut Dørum (Universitetet i Agder)

Bokdebatt: Norsk politisk historie, bind 1, skrevet av Knut Dørum, utgitt av Cappelen Damm Akademisk.

Knut Dørum vil kort legge fram verket. Kritiske kommentatorer vil være instituttleder Dag Hundstad ved Universitetet i Innlandet, førsteamanuensis Anne Engelst Nørgaard ved NTNU, professor Pål Thonstad Sandvik ved NTNU. Kommentarene vil være 10–15 minutter hver.

Norsk politisk historie 1660–2020-årene utgjør tre bind, og dette første bindet *Fra enevælde til parlamentarisme* dekker perioden 1660–1884. Verket omhandler de konstitusjonelle, institusjonelle og organisatoriske rammene, samt politisk kultur, aktører, ideologi, forestillinger, samfunnsstrukturer, maktforhold og gruppeinteresser, som har bestemt politikk i Norge siden innføringen av eneveldet og fram til i dag. Hovedperspektivet er sterkere knyttet til historie sett nedenfra, kultur, identitet og ideer enn til makt, interesser og aktører.

Dette første bindet av *Norsk politisk historie*, forfattet av Knut Dørum, dekker perioden 1660–1884. Årene 1660, 1770 og 1884 representerer kontraster. Innføringen av eneveldet i Danmark-Norge i 1660 skapte en styreform som satte kongen over loven og utstyrte ham med uinnskrenket makt. Livlegen til Christian 7. – Johan Friedrich Struensee – kom i 1770 til å styre i enevoldskongens navn, men innførte samtidig en vidtgående trykkefrihet. Dette fikk varige følger for den politiske utviklingen. Året 1814 bar fram en politisk revolusjon og endte med en ny styreform. Grunnloven samme år la nye rammer for makt og rett. Året 1884 sto for folkestyrets triumf over det monarkiske prinsippet og maktfordelingslæren. Venstre tilføyde Høyre et smertefullt nederlag. Parlamentarismen ble innført som prinsipp, noe som gjorde regjeringen avhengig av tillit og støtte fra Stortingets flertall, selv om statsskikken først sto fullbyrdet i 1905.

Knut Dørum forsøker å framheve flere utviklingstrekk som tidligere forskning ikke har vært nok opptatt av. Det ene er betydningen av framveksten av et sivilsamfunn i årene 1750–1814 – klubber og selskaper i regi av næringsborgere og embetsmenn som bidro avgjørende til eneveldets fall i 1814. Mens tidligere forskning i stor grad har betegnet nordmennene som lojale mot eneveldet og regimet i København fram til 1814, viser Dørms funn at det rådde en utbredt misnøye med eneveldet etter 1770, ofte skjult og kodet, og at kritikken tvang fram en ny styreform. Avskaffelsen av eneveldet og innføringen av konstitusjonelt monarki med folkerepresentasjon vinteren og våren 1814 hendte i en tid som skapte nye muligheter. Danmarks avståelse av Norge og Christian Frederiks reisning ga nordmennene en sjanse til å gripe friheten og velge en annen styreform.

Videre søker Dørum å nyansere det som er blitt tolket som hovedprinsippene ved grunnlovsverket i 1814. Han mener at verket i større grad var et kompromiss mellom ulike interesser og ideer enn en seier for en bestemt modell. Grunnloven kom til å romme en blanding av eneveldets sterke kongemakt og ulike opplysningsideer. Ulike prinsipper barket sammen: maktfordeling versus folkesuverenitet, og likhet og frihet versus standssamfunn.

Enda et utviklingstrekk er den politiske radikaliseringen i Norge i perioden ca. 1830–1851 som Dørum mener nådde lenger og fikk større betydning enn den rollen tidligere forskning har gitt den. Han tar til orde for at denne perioden på noen måter brakte med seg et demokratisk gjennombrudd.

Med dette utfordrer han den beskrivelsen som Seips modell «embetsmannsstaten» gjør av tiden 1814–1884, der opposisjonen framstår som svak, splittet og virkningsløs. Han mener gjennombruddet skjedde til tross for at reaksjonen ble hard og langvarig i 1850- og 1860-årene. I årene ca. 1830–1851 kom demokratiske praksiser i bruk, slik som politisk agitasjon, valgkampanjer, forsøk på å få gjennom bestemte kandidater, i tillegg til tilløp til partidannelser. Dette satte nye politiske standarder for tiårene senere.

Mer enn tidligere forskning har Dørum tolket hendelsene 1880–1884 som uttrykk for politisk integrasjon, ikke bare som konflikt, seier og nederlag. Selv om opposisjonsbølger med klare trekk av *contentious politics* skulle forme politisk utvikling og demokratisering fra 1814 til 1884, kom politisk integrasjon, konsensus og samforståelse rundt utvikling av et parti- og organisasjonssamfunn mellom Venstre og Høyre til å bli hovedresultatene i 1880-årene. Drivkraften var strevet etter å vinne makten og rivaliseringen mellom partiene.

Det siste utviklingstrekket er ulike grader av demokratisering i perioden 1814–1884. Dørum argumenterer for at deltakerdemokratiet i liten grad ble utvidet før 1879, og at konkurransedemokratiet meldte seg med styrke alt i tiårene etter 1814, men fikk et omfattende gjennombrudd i årene 1879–1884. Det diskuterende demokratiet var den mest framtrædende demokratiformen i de første tiårene 1814, da opposisjonen kunne tillate seg mye. Men aller tre demokratiformene styrket seg i løpet av 1800-tallet. I forlengelsen av dette har Dørum mer enn tidligere forskning løftet fram spenningen mellom de ulike ideene og forestillinger om hva som var et godt styre til det allment beste, hvem og hvor mange som burde bestemme, og hva som burde være idealsamfunnet. I lys av dette er ikke demokrati og demokratisering entydige størrelser og definisjoner.

Sesjon 8: Samiske mennesker – religion, trolldom og repatriering i en metodisk, kolonial og postkolonial kontekst

Sesjonsleder: Haakon Hegsvold Sørli (Høgskulen i Volda)

Samiske Anders Poulsen ble vinteren 1691-1692 arrestert og stilt for retten i Vadsø, anklaget for å ha brukt en såkalt *runebomme* og utøvet «den slemme og ugudelige trolldomskunst». Han ble øksedrept av en ung norsk mann før dommen falt. Poulsens skjebne er tatt opp i vitenskapelige tekster, museumsutstillinger, podkaster og teaterforestillinger. Det store engasjementet bunner i flere ekstraordinære forhold, som at både den omfattende rettsprotokollen og trommen hans er godt bevart. Saken er en av rundt 40 kjente trolldomssaker som involverte samer, noe som trolig er et minimumstall. Ved hjelp av spesialtilpassede språkmodeller vil det la seg gjøre å finne flere samiske

trolldomssaker, samt identifisere trender, mønstre og sammenhenger. Fremleggene våre knytter an til dagsaktuelle debatter om avkolonisering av arkivmateriale, tilbakeføring av samiske gjenstander, og bruk av kunstig intelligens i forskningen. Vi er alle medlemmer av forskningsgruppa Creating the New North (CNN) ved UiT Norges arktiske universitet.

TROMMEN TIL ANDERS POULSEN – PROVENIENS OG TILBAKEFØRING 1691-2022

Rune Blix Hagen

I desember 1691 konfiskerte lokalmyndighetene i Vadsø en tromme tilhørende den samiske reineieren Anders Poulsen, som samtidig ble pågrepet og tiltalt for trolldomskunst. Etter en nokså opprivende debatt omkring denne svært viktig samiske kulturgjenstanden, ofte omtalt som runeemme, ble eierskapet til trommen i begynnelsen av 2022 overført til de Samiske Samlinger i Karasjok (RiddoDuottarMuseat). Debatten involverte kulturinstitusjoner i Finnmark og København samt Sametinget, Det danske kongehus, Nordisk ministerråd og den danske regjeringen. Takket være et usedvanlig rikt arkivmateriale er det ingen norske trolldomssaker som er så omdiskutert som saken mot Poulsen. Etter et kort innblikk i trolldomssaken mot reindriftssamen Anders Poulsen i Vadsø 9-10. februar, vil framlegget gi en oversikt over trommens lange ferd fra Finnmark til København og så tilbake igjen til indre Finnmark. Det vil bli lagt vekt på oppfatninger, argumenter og beslutninger i diskusjonen om herkomst og eierskap til trommen.

Biografisk skisse

Rune Blix Hagen, førsteamanuensis emeritus. Hagen har i en årrekke hatt ansvaret for undervisningsemner knyttet til tidlig nytid ved Institutt for arkeologi, historie og religionsvitenskap (AHR) ved UiT Norges Arktiske Universitet. Denne høsten underviser han på nettkurset *Trolldomsprosessene i Norden og Sápmi* ved UiT. Siste bokutgivelse: *Dei europeiske trolldomsprosessane*, Det Norske Samlaget, Oslo 2024.

RETTSSAKEN MOT ANDERS POULSEN – AKTØRER, KONTEKST, TOLKNINGER AV TROMMESYMBOLENE

Siv Rasmussen

Anders Poulsens *goavddis* (rituell tromme) var et djevlesk instrument ifølge rettsprotokollen, mens trommeeieren ble kalt en trollmann. I moderne tid har Poulsen blitt beskrevet som noaidi og sjaman,

og som utøver av sjamanisme. Referatene fra rettssaken er også nevnt som vår beste primærkilde til samisk sjamanisme i tidlig moderne tid. Til tross for dette handler rettssaken ikke om det som vanligvis forbindes med sjamanisme, der sjamanens transe vektlegges. Heller ikke et samisk panteon eller offerhandlinger er særlig fremtredende i Poulsens forklaringer. Tvert imot forsøker han å gi et bilde av seg selv som en kristen mann, som verken har forsverget sin Gud og kristendom, eller står i ledtog med djevelen. Også de fleste figurene på trommeskinnet setter Poulsen i en kristen kontekst. Forskere og andre har tolket dette på ulike måter. I fremlegget vendes blikket mot rettssakens aktører, der miljø og kontekst er viktige stikkord. Hvilket samfunn skjedde dette i, og hvilket samfunn kom Anders Poulsen fra? Hvordan var den etniske sammensetningen og hvilken rolle spilte kristendommen i disse samfunnene? Dette vil sees i sammenheng med både Poulsens og andres agering under rettssaken, samt Poulsens forklaringer til symbolene på trommeskinnet.

Biografisk skisse

Siv Rasmussen, førsteamanuensis historie, Institutt for arkeologi, historie og religionsvitenskap (AHR) ved UiT Norges Arktiske Universitet. Rasmussen forsker på samisk kirke- og religionshistorie i tidlig nytid. Hun har ansvar for og underviser i flere emner på UiT, blant annet nettkurset *Trolldomsprosessene i Norden og Sápmi*. Les mer om temaet her: Rasmussen, Siv. 2024. Alternativt blikk på kristendommens historie i Sápmi. I Cathinka Dahl Hambro og Torgeir Landro (red.), *Arven etter Moster. Kristenrettens betydning i norsk kulturhistorie*. IKO-forlaget AS.

SPRÅKMODELLER SOM INNGANG TIL TINGBØKENE. TROLLDOM I FINNMARK SOM EKSEMPEL

Vetle Lars Wisløff Sandring

De transkriberte tingbøkene er et rikt, men underutnyttet kildemateriale. Selv om mye av materialet er transkribert, vil man stadig møte betydelige utfordringer dersom man ønsker å skaffe seg oversikt over materiale, da den varierende ortografien og inkonsekvente publiseringsmåter gjør tradisjonelle søk vanskelige og dra nytte av. I dette fremlegget presenterer jeg to tilnærmingemetoder til materialet med trolldomsprosessene som eksempel. Metodene tar utgangspunkt i bruk av spesialtilpassede språkmodeller hhv. word2vec og NLI. word2vec kartlegger sammenhenger mellom ord, mens NLI lar deg klassifisere tekstutdrag tematisk. Metodene lar oss kartlegge materiale samt identifisere trender, mønstre og sammenhenger. Jeg ønsker å demonstrere hvordan man raskt kan identifisere relevante utdrag for kvalitative analyser, samtidig som man også muliggjør kvantitative tilnærminger til materialet. Disse metodene muliggjør nye innsikter i

trolldomsprosessene og samiske forhold i tidlig moderne tid, og kan avdekke mønstre i rettslige praksiser, religiøse forestillinger, og sosiale strukturer som preget denne perioden i norsk historie.

Biografisk skisse

Vetle Lars Wisløff Sandring: Jeg er stipendiat ved AHR på UiT, der jeg skriver doktorgrad om historiedidaktikk. Videre har jeg gjennom forskningsgruppen CNN fått jobbet en del med Nordkalotten i fram til 1750, med et spesielt fokus på kildesituasjonen og transkribering, demografiske forhold, geografiske sammenhenger og nye muligheter med gammelt kildemateriale ved hjelp av kunstig intelligens og mer tradisjonelle kvantitative tilnærminger. Videre har jeg også katalogisert og strukturert kildemateriale fra nordkalotten, samt skandinaviske middelalderdiplomer.